

PHÁT HUY TÍNH TÍCH CỰC CHÍNH TRỊ CỦA CÔNG DÂN - ĐIỀU KIỆN QUAN TRỌNG ĐỂ XÂY DỰNG NỀN DÂN CHỦ XÃ HỘI CHỦ NGHĨA Ở NƯỚC TA HIỆN NAY

ĐỖ QUỲNH HOA*

Xây dựng nền dân chủ xã hội chủ nghĩa là sự nghiệp khó khăn, phức tạp, từ nhận thức đến thực tiễn, từ thể chế đến hành vi con người. Để tiến tới nền dân chủ đó, việc thực hiện rộng rãi và có hiệu quả dân chủ trong Đảng và dân chủ hóa xã hội là bước đi cực kỳ quan trọng và có tính quyết định. Tuy nhiên, để xây dựng được nền dân chủ thì không thể không phát huy được tính tích cực chính trị của Nhân dân. Nó sẽ tạo ra nền tảng để xây dựng cộng đồng vững mạnh; đồng thời, góp phần tác động ngược lại để củng cố và hoàn thiện bộ máy nhà nước và sự lãnh đạo của Đảng trong điều kiện hiện nay.

Từ khóa: Công dân; tính tích cực chính trị; xây dựng nền dân chủ; thực hành dân chủ; xã hội chủ nghĩa; phát huy.

Building socialist democracy is an extremely difficult and complex cause, from awareness to practice, from institutions to human behavior. To approach this democracy, the widespread and effective performance of democracy within the Party and the democratization of society is a crucial and decisive step. However, in order to build democracy, it is impossible not to promote the political positivity of the People. It will create a foundation for building a strong community, and at the same time contribute to the mutual impact to consolidate and perfect the state apparatus and the Party's leadership in the current conditions.

Keywords: Citizens; political activism; building democracy; practicing democracy; socialism; promotion.

NGÀY NHẬN: 12/7/2023

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 20/8/2023

NGÀY DUYỆT: 18/9/2023

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.332.2023.624>

1. Tính tích cực chính trị của công dân với thực hành dân chủ

Một trong những thách thức quan trọng mà tất cả các nền dân chủ tự do phải đối mặt trong mong muốn đạt được sự gắn kết và đoàn kết xã hội là làm thế nào để cung cấp các điều kiện để mọi người trở thành những công dân tích cực, tham gia tích cực.

Theo Verba và Nie¹, những công dân tham gia vào các hoạt động chính trị khác nhau có một tập hợp chung các đặc điểm kinh tế - xã hội và thái độ giúp phân biệt họ với những người không tham gia. Những đặc điểm chung này đóng vai trò là nguồn lực chiến

* *ThS, Đại học Thái Nguyên*

lược cho rất nhiều hành động chính trị và thường được liên kết với cả các hình thức tham gia chính trị truyền thống như vận động tranh cử, hoạt động cộng đồng và tư cách đảng viên. Quyền công dân của nhà hoạt động trong bối cảnh này được coi là điều kiện tiên quyết quan trọng để mọi người đảm nhận trách nhiệm cao hơn đối với cuộc sống của chính họ, nhưng cũng để liên kết với nhau để đảm nhận trách nhiệm đối với tập thể xã hội bằng cách tham gia vào việc ra quyết định về các vấn đề chính trong cộng đồng địa phương: trường học, giải trí, dịch vụ y tế, lập kế hoạch...

Một quy trình dân chủ cởi mở là điều kiện tiên quyết để ra quyết định chính trị nhưng điều quan trọng không kém là các tổ chức xã hội tự chúng phải dân chủ và có sự tham gia, đồng thời đại diện cho quan điểm của tất cả các công dân có liên quan bị ảnh hưởng bởi chính sách. Theo Nancy Fraser, phân phối các nguồn lực xã hội, kinh tế và công nhận sự đa dạng là không đủ để bảo đảm công bằng xã hội. Các tiêu chí cũng phải được đặt ra đối với những người được coi là thành viên của xã hội và xã hội nào đang được đề cập trong thế giới toàn cầu hóa, hiện đại. Sự đại diện chính trị được khẳng định dựa trên quyền công dân tích cực, có sự tham gia và trên tất cả các thành viên của xã hội được tham gia vào các mạng lưới xã hội và có cơ hội tham gia bình đẳng vào việc quản lý chính trị của các tổ chức xã hội².

Tỷ lệ tham gia chính trị thấp và giảm sẽ làm lo ngại về chất lượng dân chủ. Merkel đã nhấn mạnh, trong một nền dân chủ chất lượng cao, các công dân không chỉ có quyền tham gia bình đẳng mà còn phải được sử dụng các quyền này một cách bình đẳng³. Tỷ lệ tham gia thấp và không đồng đều có thể làm suy yếu nền dân chủ, đặc biệt nếu sự tham gia của công dân bị cản trở bởi các ràng buộc về cơ cấu, điều này có thể mở

rộng và củng cố khoảng cách về ảnh hưởng chính trị không bình đẳng giữa những người tham gia và những người không tham gia. Người tham gia có thể làm cho tiếng nói của họ được lắng nghe trong lĩnh vực chính trị và lợi ích của họ có cơ hội được đại diện tốt hơn trong tiến trình chính trị, so với những lợi ích không/không thể tham gia. Nếu các yếu tố cản trở sự tham gia chính trị của các bộ phận công dân khác nhau dựa trên khả năng tiếp cận không bình đẳng đối với các nguồn lực có sự tham gia thì các điều khoản diễn ra quá trình tham gia chính trị trong một nền dân chủ có thể không công bằng gây ra “sự thiên vị có sự tham gia” dựa trên các ràng buộc về cấu trúc. Điều này làm tổn hại đến nguyên tắc bình đẳng chính trị làm nền tảng cho nền dân chủ⁴. Do đó, khoảng cách về cấu trúc xã hội (nghĩa là dựa trên giới tính, tuổi tác, giáo dục và thu nhập) giữa những người tham gia và không tham gia càng nhỏ thì sự tham gia càng dân chủ⁵.

Mặt khác, sự tham gia chính trị bền vững có thể mang lại những hệ quả có lợi cho chất lượng của nền dân chủ vì tất cả những người chịu sự quyết định chính trị đều có thể định hình những quyết định đó. Hơn nữa, nếu sự tham gia càng rộng rãi và bình đẳng càng tốt thì có thể góp phần giúp các đại diện chính trị cân nhắc lợi ích của công dân một cách bình đẳng hơn cũng như góp phần bảo vệ quyền của công dân khỏi sự lạm dụng của chính phủ một cách bình đẳng hơn. Ngoài việc giải thích các xu hướng chính trong việc tham gia chính trị, còn phải đánh giá các yếu tố khiến các cá nhân tham gia hoặc không tham gia chính trị.

Trong bối cảnh hiện nay, nhiều tổ chức xã hội có thể đóng vai trò trung tâm. Chúng có khả năng bảo đảm rằng quá trình ra quyết định dân chủ có sự tham gia của tất cả các nhóm xã hội, kể cả những nhóm dễ bị tổn thương, trong cả quá trình xây dựng và

thực hiện các quyết định về chính sách phúc lợi. Các thể chế nhà nước hoạt động theo các điều kiện của xã hội, với điều kiện là công dân chịu trách nhiệm ra quyết định và các cấu trúc đó là dân chủ, được xây dựng từ dưới lên và có sự tham gia của các nhóm mục tiêu cho các thể chế đó.

Các tổ chức xã hội có thể đóng một vai trò quan trọng trong quá trình dân chủ này, với tư cách là người trung gian cho mong muốn và yêu cầu của người dân liên quan đến chính sách phúc lợi và bằng cách yêu cầu đưa các nhóm và cá nhân yếu thế, kém quyền lực hơn vào lĩnh vực xã hội và đảm bảo rằng họ có tiếng nói chính trị. Trong một loạt các lĩnh vực quan trọng, điều này đòi hỏi Nhà nước phải bảo đảm phân phối nguồn lực công bằng hơn, đồng thời tạo ra các hình thức tham gia xã hội và chính trị mang tính tự do, bình đẳng và mọi thành viên trong xã hội đều có quyền tiếp cận bình đẳng.

Trở thành công dân trong một nền dân chủ có sự tham gia tích cực chính trị và bình đẳng có ý nghĩa liên quan đến việc thực hiện các nghĩa vụ dân sự; bắt buộc cá nhân cũng như tập thể phải tham gia tích cực và đóng góp vào sự phát triển của cộng đồng về hàng hóa công cộng vì "lợi ích chung". Tuy nhiên, điều quan trọng cần chỉ ra là không phải tất cả các hình thức tham gia và đối thoại đều dân chủ, khoan dung và hỗ trợ. Điểm khởi đầu cho việc đổi mới văn hóa chính trị thông qua việc tạo ra một hệ thống dân chủ thực sự hoặc có sự tham gia phải xem xét các yêu cầu quan trọng, chẳng hạn: (1) Mọi người đều có tiếng nói bình đẳng. Chỉ lắng nghe các đề xuất và khiếu nại là không đủ. Mọi người cũng phải được tham gia vào cuộc đối thoại và trong quá trình ra quyết định; (2) Mọi mong muốn, ước mơ và ý tưởng của người dân đều được tính đến trong quá trình ra quyết định và rằng mọi quan điểm đều được tôn trọng trong quá trình thiết lập sự

đồng thuận; các quyết định được tôn trọng và thực hiện; (3) Mọi công dân đều có nghĩa vụ tham gia vào các công việc của cộng đồng. Về việc tạo ra một khuôn khổ cho cộng đồng có thể bảo đảm rằng cá nhân, với những mong muốn và ước mơ đặc biệt của họ, có một vị trí trong tập thể đang được thành lập. Và phải có khả năng sống khác biệt, đồng thời là một tập thể.

Cần phải phát triển các hình thức phản biện xã hội hiệu quả. Thông qua hoạt động phản biện tích cực và sự tham gia đóng góp ý kiến, giám sát, khiếu nại, tố cáo, công dân có thể phản đối một số dự thảo chính sách nhất định, nhưng những thay đổi dài hạn trong cấu trúc xã hội hiện tại đòi hỏi phải có sự phản biện liên tục.

2. Phát huy tính tích cực chính trị của Nhân dân trong thúc đẩy quá trình dân chủ hóa ở nước ta hiện nay

Đảng ta đã xác định, dân chủ xã hội chủ nghĩa vừa là mục tiêu, vừa là động lực của công cuộc đổi mới đất nước. Nhằm phát huy cao độ quyền làm chủ của Nhân dân, ngay từ Đại hội VI, Đảng ta đã đề ra phương châm: "Dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra". Trong các kỳ đại hội tiếp theo, đặc biệt từ Đại hội IX đến nay, Đảng ta luôn coi trọng vấn đề phát huy dân chủ, mở rộng dân chủ, thực hiện dân chủ hóa xã hội.

Để phát huy tính tích cực chính trị của Nhân dân trong thúc đẩy quá trình dân chủ hóa ở nước ta hiện nay, cần tập trung vào một số giải pháp:

Thứ nhất, kiên định quan niệm quản lý nhà nước "lấy dân làm gốc".

Xuất phát từ những kinh nghiệm thực tiễn lịch sử của dân tộc, xuất phát từ những giá trị đúc kết tư tưởng dân là gốc của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, đặc biệt là trong công cuộc đổi mới theo định hướng xã hội chủ nghĩa ngày nay, Đảng ta tiếp tục khẳng định

“lấy dân làm gốc: là bài học kinh nghiệm hàng đầu, là cơ sở cho việc hoạch định đường lối phát triển kinh tế - xã hội của đất nước. Bài học này tiếp tục được quán triệt sâu sắc trong các kỳ Đại hội VII, VIII, IX, X, XI, XII của Đảng. Đại hội XIII của Đảng vẫn kiên định với phương châm: “trong mọi công việc của Đảng và Nhà nước, phải luôn quán triệt sâu sắc quan điểm “dân là gốc”; thật sự tin tưởng, tôn trọng và phát huy quyền làm chủ của nhân dân”; kiên trì thực hiện phương châm “dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra, dân giám sát, dân thụ hưởng”⁶. Vì vậy, các cơ quan nhà nước muốn được công dân tín nhiệm, trước hết cán bộ, đảng viên của Đảng và Nhà nước phải tin vào Nhân dân, lấy đó là tiền đề để kích thích sự tín nhiệm của Nhân dân đối với họ. Cần phải nhận thức một cách đúng đắn, đầy đủ và rõ ràng rằng quyền lực nhà nước là của Nhân dân, do Nhân dân và vì Nhân dân, Chính phủ chỉ là công bộc của Nhân dân. Phương thức thực thi quyền lực nhà nước phải nằm trong phạm vi pháp luật cho phép, tăng cường tính minh bạch của các cơ quan nhà nước, xử lý tốt mối quan hệ giữa quyền lực công với quyền lợi của công dân, lấy việc bảo đảm và thực hiện quyền lợi của Nhân dân làm mục đích cuối cùng.

Thứ hai, cần tăng cường thực hiện dân chủ nhằm tăng cường sự tham gia đóng góp của Nhân dân vào các công việc của Nhà nước.

Lãnh đạo, quản lý có hiệu quả hay không, cần có sự hợp tác tích cực giữa các cơ quan nhà nước với Nhân dân và sự hợp tác này có thành công hay không thì phụ thuộc rất nhiều vào việc Nhân dân có quyền tham gia vào quá trình chính trị hay không. Hiện nay, Đảng, Nhà nước ta đang từng bước xây dựng Nhà nước pháp quyền Việt Nam xã hội chủ nghĩa của Nhân dân, do Nhân dân và vì Nhân dân. Nguyên tắc quan trọng, có tính xuyên suốt trong quá trình xây dựng Nhà

nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của Nhân dân, do Nhân dân, vì Nhân dân là phải bảo đảm để phát huy dân chủ và quyền làm chủ của Nhân dân; tất cả quyền lực nhà nước đều thuộc về Nhân dân; Nhân dân sử dụng quyền lực nhà nước thông qua các cơ quan đại biểu của mình là Quốc hội và Hội đồng nhân dân các cấp.

Chỉ khi Nhân dân có đầy đủ quyền tham dự các công việc như tuyển cử, ra quyết sách, quản lý và giám sát, mới hình thành được uy quyền công cộng và trật tự công cộng giữa Nhân dân với chính quyền. Tính trách nhiệm và lời hứa trước sự việc là cơ sở quan trọng của sự tín nhiệm của Nhân dân đối với cán bộ nhà nước và văn hóa tín nhiệm chỉ được sinh ra khi dân chủ được đề cao - tức là dân có quyền bầu và cũng có quyền bãi miễn khi niềm tin bị xói mòn hay bị đánh cắp.

Việc xây dựng sự tín nhiệm của các cơ quan, cán bộ nhà nước trong chế độ dân chủ nói chung, ở nước ta hiện nay nói riêng, không chỉ hoàn toàn dựa vào kêu gọi đạo đức, lương tâm hay thông qua tự phê bình và phê bình mà cần phải dựa nhiều vào chế độ, quy tắc và pháp luật để điều chỉnh. Hiện nay, cần phải tính đến sự kiểm soát một cách chặt chẽ đối với các cơ quan nhà nước tạo ra sự cam kết trước và có trách nhiệm mạnh mẽ từ các cơ quan nhà nước và các cá nhân nắm quyền. Các cơ quan nhà nước cần làm rõ mục tiêu và chính sách của mình để Nhân dân cảm thấy tính liên tục của chính sách, nhận thức được những chính sách hoặc biện pháp nào đó mà Nhà nước ban hành là tích cực, nhất quán chứ không phải mang tính nhất thời và thiếu khả thi như nhiều chính sách được ban hành thời gian qua.

Thứ ba, tiếp tục thực hiện hiệu quả dân chủ ở cơ sở làm mục tiêu và động lực thúc đẩy tính tích cực chính trị của công dân.

Xuất phát từ thực tiễn đó, Đại hội V của

Đảng (1981 - 1986) lần đầu tiên, phương châm “dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra” được chính thức đề ra, trở thành một chủ trương lớn, một phương châm hành động cụ thể. Tiếp đó, ngày 18/02/1998, Ban Chấp hành Trung ương Đảng (khóa VIII) ban hành Chỉ thị số 30-CT/TW về xây dựng và thực hiện Quy chế dân chủ ở cơ sở. Nội dung là của Chỉ thị: “dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra”. Tại Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, căn cứ vào tình hình thực tiễn và quan điểm mở rộng dân chủ, Đảng ta đã bổ sung 2 khâu trong phương châm: “dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra” thành “dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra, dân giám sát, dân thụ hưởng”⁷.

Mục tiêu quan trọng nhất của việc thực hiện Quy chế dân chủ ở cơ sở là nhằm giữ vững và phát huy bản chất tốt đẹp của chế độ XHCN, một nền dân chủ cho đa số một cách thực sự, thực tế. Theo đó, chính quyền địa phương bằng nhiều hình thức sưu tầm và soạn thảo các văn bản, niêm yết công khai, phát thanh, họp bàn trực tiếp với Nhân dân để thông tin kịp thời cho Nhân dân biết những công việc chính có liên quan trực tiếp đến quyền lợi và nghĩa vụ của từng người dân. Thông qua các hình thức như họp toàn thể nhân dân hay họp các chủ hộ, cử người tham khảo và lấy ý kiến từ các gia đình để người dân được tham gia bàn bạc, quyết định trực tiếp những vấn đề thiết thực về các chủ trương, mức tham gia đóng góp xây dựng kết cấu hạ tầng và các công trình phúc lợi công cộng, xây dựng hương ước, nội quy về an ninh, trật tự cộng đồng, quy ước về văn hóa cộng đồng, thôn, xã, chống các tệ nạn xã hội... để Nhân dân bàn và quyết định những việc cần làm trước mắt.

Thứ tư, nâng cao tri thức chính trị cho công dân nhằm thực hành quyền làm chủ của mình.

Trong điều kiện bùng nổ thông tin như

hiện nay, ngoài việc giáo dục chính trị bằng các hình thức truyền thống, cần tăng cường việc hướng dẫn, phổ biến, giải thích, giải đáp chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước trên các phương tiện thông tin đại chúng ở địa bàn nông thôn, như: đài phát thanh, đài truyền hình, các loại báo, tạp chí... Đặc biệt, mạng internet là một kênh thông tin có tác dụng rất lớn trong việc phổ biến, giải thích, cổ vũ, động viên, tập hợp lực lượng quần chúng và định hướng dư luận xã hội. Phương châm kiên trì, tỉ mỉ, thiết thực, hiệu quả sẽ có tác dụng lớn làm chuyển đổi thái độ, tình cảm, tâm lý, ý thức của người dân đối với hệ thống chính trị. Thông qua việc tiếp nhận, xử lý thông tin, cùng với sự định hướng, người dân hình thành từng bước nhận thức chính trị, qua đó họ có được những tri thức cần thiết để có thể áp dụng vào đời sống với các mối quan hệ xã hội, làm phương tiện để bảo vệ quyền và lợi ích hợp pháp của mình □

Chú thích:

1. Verba, S. & Nie, N. (1972). *Participation in America: Political democracy and social equality* (New York, Harper & Row).

2. Fraser, N. (2010). *Injustice at intersecting scales: on 'social exclusion' and the 'global poor'*. *European Journal of Social Theory* 13 (3). <https://doi.org/10.1177/1368431010371758>

3. Merkel, W. (2011). *Participation and the Quality of Democracy* (Gütersloh, Bertelsmann Stiftung).

4. Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its Critics* (London, Yale University Press)

5. Merkel, W. (2011). *Participation and the Quality of Democracy* (Gütersloh, Bertelsmann Stiftung).

6, 7. Đảng Cộng sản Việt Nam. *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII. Tập I*. H. NXB Chính trị quốc gia Sự thật, 2021, tr. 96, 173.